

H. VARGA MÁRTA

Singulare tantum és plurale tantum¹

In this paper, the author discusses nouns whose paradigms are defective, especially of the number feature, i. e. nouns that only have singular or plural forms, known as *singulare / plurale tantum*. Comparing the sets of such items (mostly) in the English and in the Hungarian languages, it is conspicuous that the quantity of such nouns in various languages is very different (for example Hungarian has a vanishingly small number of plural-only nouns in comparison with items in the Indo-European languages). Differences in quantity and function of countable ~ uncountable nouns in the different languages could be explained by the speakers' distinct approaches and different conceptualizations reflected in word-formation processes in everyday language use. Looking for deeper explanation of the significant and systematic differences between these nouns, the author compiles a list of cases in which singular or plural reference to several objects is typical either of English or Hungarian (or both), and then attempts a classification of *singulare* and *plurale tantum* in terms of their forms and meanings.

Keywords: defective paradigms, countable ~ uncountable nouns, *plurale tantum* ~ *singulare tantum*, *numerus absolutus*, different conceptualization.

1. Szabálytalan paradigmák

Minden névszói és igei paradigmának van idealizált, (proto)tipikus megvalósulási formája, amelytől bizonyos határokon belül el lehet térni. A paradigmák rendszerében található jobb és kevésbé jó sorok, a kategóriához való tartozás fokozat kérdése: a morfológiailag szabályos és nem szabályos egyedek egy több pontból álló hipotetikus fokozati skála mentén helyezhetők el (a képzeletbeli skála ötletét vö. LADÁNYI hipotetikus „produktivitás – kreativitás” skálájával [LADÁNYI 2000: 88, 2007: 256]), melynek végpontjai egyértelműen kijelölhetők: egyik végen a produktív mintát adó, „szabályos”-nak tekintett formák, a másik végen pedig az egészen kivételes, nagyon rendhagyó alakok kapnak helyet, köztük pedig a kisebb-nagyobb mértékben szabálytalan formák foglalnak helyet. A „szabályosság – szabálytalanság” képzeletbeli skálán a következő fokozatok különíthetők el egymástól:

- a) erősen produktív, szabályos formák;

¹ Köszönettel tartozom SÁNTHÁNYI GEDEON MÁRIÁNAK, az Eötvös Kollégium angoltanárnak, a tanulmány angol nyelvű adatainak ellenőrzéséért és a hasznos magyarázatokért.

b) korlátozott(abb) produktivitású sémák (alparadigmák), amelyek speciális fonológiai és/vagy morfológiai tulajdonságokkal rendelkező elemekre érvényesek (alapvetően szabályos formák bizonyos szabályszegésekkel);

c) nagyobb mértékben szabálytalan formák, pl. a defektív paradigmájú szavak (a *singulare tantumok*, *plurale tantumok*, a hiányos ragozású igealakok);

d) egészen kivételes (nagyon rendhagyó) alakok, amelyek csak kevés vagy éppen egyetlen szóhoz tartoznak; ezek semmiképp sem tekinthetők produktív mintának, hiszen a legnagyobb mértékű morfofonológiai szabálytalanságot mutatják (pl. a szuppletív formák).

A skála arra utal, hogy a mindenkori szinkroniában a struktúrának vannak állandó, stabil („szabályos”) elemei és vannak átmeneti, közbülső (kevésbé szabályos) elemei is. Ennek megfelelően „a nyelvi struktúra olyan alakzatokból épül fel, amelyekben a stabil... magtól fokozatos átmenet vezet egy diffúz periférikus tartományhoz” (PÉTER 2008: 1). A prototípust megtestesítő (szabályos) ponttól való távolságuk attól függ, mennyire különböznek a prototípustól. Minél inkább távolodunk a prototípustól, annál kivételesebb, szabálytalanabb formával van dolgunk. A *singulare* és *plurale tantumok* az úgynevezett nagyobb mértékben szabálytalan formák csoportjában (a c)-ben), a hiányos (defektív) paradigmával rendelkező szavak között helyezhetők el.

1.1. A *singulare tantumok* a klasszikus meghatározás szerint olyan lexémák, amelyek ragozási sorából szisztematikusan hiányoznak a többes számú szóalakok (pl. ang. *bread, furniture, information*, ma. *víz, sár, levegő*). Úgy tűnik, a magyarban egy szóról nem lehet teljes biztonsággal megállapítani, vajon *singulare tantum-e* vagy sem, mert a magyarban talán nincs olyan főnév, amelynek elvileg, nyelvtanilag nem lenne képezhető a többes száma (legfeljebb furcsán, szokatlanul hangzik a kapott szóalak, pl. *vizek, sarak, levegők*). A magyarra vonatkoztatva talán szerencsésebbnek tűnik a *singulare tantumok* következő definíciója: olyan lexémák, amelyeknek potenciálisan teljes ragozásuk van, de ebből a teljes paradigmából általában csak az egyes szám használatos. A magyarban ilyenek például (1) az anyagnévi jelentésű lexémák (pl. *homok, zsír, tej*), (2) a több egyedből álló gyűjtőnévi jelentésű főnevek, amelyek jelentéstartalmában eleve bennefoglaltatik a többség fogalma, pl. *lakosság, személyzet, értelmiség*, (3) az elvont, általános fogalmat kifejező főnevek, pl. *létezés, büszkeség, boldogság*, (4) az egyetlennek ismert vagy tekintett dolgok nevei, pl. *földkerekség, Egyenlítő, Európa* és (5) azok a szavak, amelyek jól körülrajzolható határokkal nem rendelkező természeti jelenségekre, természeti képződményre utalnak, pl. *füst, köd, hó, por* (a magyar *singulare tantumokról*, lehetséges csoportosításukról részletesebben l. H. VARGA 2012b).

1.2. A *plurale tantumok* esetében következetlennek és elégtelennek tűnik az az állítás, miszerint bizonyos lexémákat azért használunk többes számban, mert

olyan tárgyakat jelölnek, amelyekből rendszerint több van, pl. *hópelyhek, könnycseppek, tüdőhólyagocskák*. Az igaz, hogy hópehelyből, könnycseppből, tüdőhólyagocskából általában több szokott lenni, de belőlük – szükség esetén, ha a szituáció úgy kívánja meg – minden nehézség nélkül létrehozhatók az egyes számú formák is, pl. *hópehely, könnycsepp, tüdőhólyagocska*. Az ÉrtSz.-ban ezek mellett a szavak mellett általában a „főleg vagy rendszerint többes számban” megjegyzés áll. Ezekre a lexémákra PAPP is a „*pluralia saepe*” (*saepe* ’gyakran’) elnevezést javasolja, jóllehet maga állapítja meg: „egy ilyen elnevezés részint elég semmitmondó, részint még mindig magán hordozza a forma és a jelentés összekeverésének jegyét” (PAPP 1975: 188).

Plurale tantumoknak – klasszikus értelemben – azokat a lexémákat tekintjük, amelyeket azért használunk csak többes számban, mert egyes számú alakjainak a létrehozása grammatikailag lehetetlen az adott nyelvben. A plurale tantum-jelenség a világ számos nyelvében megtalálható, de számuk és szerepük nyelvenként változó. Általánosságban elmondható, hogy ezek a szavak a teljes szókincsnek csak töredékét alkotják, a velük jelzett szemantikai mezők nem töltenek be jelentős szerepet a nyelvhasználatban, és legtöbbször meglehetősen ritkán fordulnak elő: INGO szerint az ezer leggyakoribb szóból a franciában és a svédben 4–4 (*gens* ’emberek’, *vacances* ’szünidő’, *parents* ’szülők’, *Pâques* ’húsvét’; *förälder* ’szülők’, *myndigheter* ’hivatalos szervek’, *pengar* ’pénz’, *resurser* ’anyagi eszközök’), az angolban 3 (*clothes* ’ruházat’, *heavens* ’mennybolt’, *news* ’hírek’), a németben és az oroszban pedig csak 2–2 (*Leute* ’emberek’, *Kosten* ’költéségek’, *люди* ’emberek’, *часы* ’óra’) adat sorolható ide (vö. MATICSÁK 2004: 266).

2. A singulare / plurale tantumokkal kapcsolatos vizsgálódásokról

A „singulare tantum (ST) ~ plurale tantum (PT)”-jelenség önmagában csak ritkán keltette fel a nyelvészek figyelmét és érdeklődését annyira, hogy nagyobb terjedelmű, monografikus munka szülessen a témából. Az újabb (angol nyelvű) szakirodalomban (WIERZBICKA 1988, 1996, TAYLOR 2002, RADDEN – DIRVEN 2007, ACQUAVIVA 2008) mintha hangsúlyos(abb) szerepet kapna az indoeurópai nyelvek plurale tantumainak vizsgálata. Ezeket a munkákat tanulmányozva úgy tűnik, az újabb nyelvészeti irányzatok megerősödésével lehetőség nyílt a korábbiaktól eltérő szemléletű vizsgálódásokra is, amelyek nagymértékben hozzájárultak a téma alaposabb tárgyalásához.

A finnugor nyelvek plurale tantumait eddig csupán néhány nyelvben vizsgálták, nevezetesen a finnben, az észtben, a mordvinban, az északi lappban és a magyarban. Ennek feltételezhetően az az oka, hogy vannak olyan (kisebb) finnugor nyelvek, amelyekben a PT ismeretlen vagy nagyon periférikus jelenség. A votjában és a cseremiszen például nincsenek PT-k. A votják az orosz PT-eket általában változatlan formában (pl. *očki* ’szemüveg’ ~ (votják többesjellel ellát-

va:) *očkios* 'szemüvegek' (< or. *очки* [PT] 'szemüveg') vagy kikövetkeztetett tőalakban veszi át, pl. *čas* 'óra' (< *часы* [PT] 'óra'), *kañikul* 'szünidő' (< or. *каникулы* [PT] 'szünidő'), és egyes számban használja (CSÚCS 1990: 34). A csere-miszben sincsenek plurale tantumok: az orosz nyelvből átvett plurale tantumokat egyes számú főnévként ragozzák, pl. *sutka* 'egy nap, 24 óra' (< or. *сутки* [PT] 'nap, 24 óra'; *b'ruko* 'nadrág' (< or. *брюки* [PT] 'nadrág') (ALHONIEMI 1985: 73).

A finn nyelv PT-iről RUNE INGO jóvoltából született önálló monográfia (1978, 1997). INGO nem törekedett a teljes finn PT-állomány feltérképezésére, csupán a jól körülhatárolható szemantikai csoportok, szemantikai mezők kijelölésével próbálkozott. Meglepő, hogy a plurale tantumok a finnben – számukat és használati körük fontosságát tekintve is – mintha egyre jelentősebb szerephez jutnának (vö. MATICSÁK: 2004: 264).

Az észti nyelvben nagy számban fordulnak elő PT-k (számuk meghaladja a félezeret). TRIINU PALÓNak a finn és az észti plurale tantumok szemantikai alapú összehasonlításával foglalkozó munkája (PALO 1999) INGO művére épül, és elsősorban arra a kérdésre keresi a választ, vajon milyen motiváció húzódik a csak többes számú formák használata mögött, illetőleg van-e különbség a finn és az észti PT-k szemantikai kategóriái között (ha igen, vajon milyen tényezők állnak a háttérben)?

MATICSÁK SÁNDOR „A plurale tantum a mordvinban” (2004) című tanulmányában az INGO által bevezetett vizsgálati módszereket alkalmazza. Külön foglalkozik azokkal a kopulatív összetételekkel (páros névszókkal), amelyekben mindkét összetételi elem többes számban áll, de jelentésüket tekintve egy entitásra utalnak, pl. *at'at-babat* 'házaspár' < *at'a* 'apó' + *baba* 'anyó'.

Az északi lapp plurale tantumairól Kelemen jóvoltából ismertek a számadatok: míg PEKKA SAMMALAHTI lapp–finn szótárában (1989) mindössze 319 plurale tantum található (vö. KELEMEN 2008: 42), addig KELEMEN már 1036 adatot vizsgált részletesen, és rendezett szótárba PhD-dolgozatában (2013).

Úgy tűnik, a magyar leíró grammatikák és a nyelvészeti kézikönyvek viszonylag keveset foglalkoznak ezzel a nyelvi jelenséggel. A magyarban különösen periférikus helyzetben vannak, annál is inkább, mert a magyar szókincsben relatíve kevés ilyen elemet találunk (az ÉrtSz-ban „tbsz-ú fn” megjelöléssel ugyan 20-nál is kevesebbet, valójában ennél azért jóval többet), szemben pl. az oroszral, amelyben kb. 600-ra tehető a plurale tantumok száma (vö. PAPP 1979: 133) vagy az angollal, ahol százegynéhány plurale tantumot tartanak számon (http://en.viktionary.org/wiki/Category:English_pluralia_tantum). RUNE INGO (1978: 33–35) hat indoeurópai (latin, angol, német, svéd, francia, orosz) nyelvben vizsgálta a plurale tantumokat; számításai szerint ezekben a nyelvekben 100 és 700 között van az ide sorolható szavak száma. Az a jelentős és rendszerszerű eltérés, amely a többes számú alakok számában mutatkozik meg a magyar és az

indoeurópai nyelvek között, talán azzal magyarázható, hogy a magyar általában az egyes szám használatát kedveli. Amit csak lehet, egyes számban hagyunk, pl. *Virággal díszítjük a termet* (és nem *virágokkal*); *Szép a szeme* (és nem a *szemei*); *Rágja a körmét, Fogat mos, Tetű ment a hajába, Bélyeget / jelvényt / szalvétát gyűjt, Folyik a szó belőle*. Úgy tűnik, mintha a magyar nyelvhasználó nagy(obb) egységben látná a dolgokat, inkább kategóriákban gondolkodna. NÁDASDY szerint „ha a magyar nyelv az egyes számmal olyasmit is jelöl, amiből több van, akkor ez nem is »egyes szám« – a név pontatlan. A *könyv* alak akárhány könyvre vonatkozhat, így számilag közömbös, vagyis jelöletlen. (Inkább »semleges számnak« kéne hívni.) A többes szám a jelölt alternatíva: a *könyvek* alak mindenképpen több könyvre vonatkozik” (NÁDASDY 2003: 192).

A magyarban tehát meglehetősen csekély ezeknek a főneveknek a száma; talán ezzel magyarázható, hogy kutatásukra eddig meglehetősen kevés figyelem irányult. A magyar leíró nyelvészeti grammatikákban általában csak egy-egy rövid bekezdés foglalkozik a plurale tantumokkal. Főleg számhasználati kivételenként tesznek említést róluk, és az egyeztetéssel kapcsolatos szabályok megfogalmazására szorítkoznak. Több tanulmány foglalkozik azzal, vajon az *-ék* (heterogén vagy asszociatív) többesjellel ellátott főnevek plurale tantumok-e (TOMPA 1961: 396–397; 516; 563; KOVALOVSKY 1985: 297–298; M. KORCHMÁROS 1995: 300; BALOGH 2000: 185). PAPP FERENC „A magyar főnév paradigmikus rendszere” (1975) című munkájában részletesen kategorizálja a hiányos számparadigmájú főneveket. Megállapítja, hogy a „teljes ~ hiányos” számparadigma oppozíciója elégtelen, a magyar plurale tantumok ennél pontosabb leírást igényelnek. (A magyar singulare ~ plurale tantumokról, lehetséges csoportosításukról l. még H. VARGA 2012ab, 2013.)

3. Terminológiai kérdések

A „plurale tantum” elnevezéssel kapcsolatban már a legkorábbi monográfiákban is kritikák fogalmazódtak meg (vö. Braun 1930), nevezetesen a „plurale tantum” (’csak többes számú’) latin elnevezés túlságosan merev, nem érvényes az összes nyelvi adatra. Mivel a vizsgált szavak között vannak teljes számparadigmával rendelkező adatok is, ezért több kutató helyteleníti a „tantum” (’csak’) által jelölt kizárólagosságot, és az ilyen típusú lexémákra (a „plurale tantum” helyett) a finn, illetve a lapp terminológiából átvett szakszót (finn: „pluratiivi”, lapp: „pluratiiva”), a „pluratívát” javasolja (vö. KELEMEN 2013). Ez a terminus tehát azokban a speciális esetekben alkalmazandó, amelyekben a teljes számparadigmával rendelkező szónak (pl. lapp *jo’ri* ’kerék’) a logikus többes jelentése mellett (*jo’rit* ’kerekek’) létezik pluratív jelentése is (*jo’rit* ’kocsi’ [PT]), tehát az egyes és a többes számú alakok jelentései elkülönülnek egymástól, jelentésmegoszlás lép fel, vö. magyar *alábbiak* (fn.) ’a szöveg további részei, illetve tartalmuk’ ~ *alábbi* (mn.) ’következő’; *eddigiek* (fn.) ’előzmények’ ~ *eddig* (mn.)

'eddig tartó'; *emlősök* (fn.) 'az élőlények egyik osztálya: mammalia' ~ *emlős* fn. és mn. 'gerinces élőlény, amelynek nősténye az utódát emlőiből táplálja'; *hamvak* 'valakinek elporladt maradványai, holtteste' ~ *hamv* 1. 'hamu', 2. 'gyümölcs héján finom viaszos réteg', 3. 'valaminek fiatalos üdesége, tisztasága'; *havasok* (fn.) '(csúcsain nyáron is havas) magas hegy(ség) ~ *havas* mn. 'hóval borított, havazással együttjáró'; *filharmonikusok* fn. zen 'kiváló hivatásos zenészek hangverseny-zenekara' ~ *filharmonikus* mn. 'a filharmonikusokkal kapcsolatos'; *választások* pol 'vezető testületnek szavazással való megválasztása' ~ *választás* 'az a tény, hogy valaki több személy vagy dolog közül választ'. Ezek az esetek homonimaként értelmezendők.

4. A konceptualizáció

A „singulare tantum ~ plurale tantum” néven számontartott jelenség létrejöttében minden bizonnyal nagy szerepe van a különböző nyelvekben tapasztalható eltérő konceptualizációnak.

Konceptualizáción egy entitás vagy egy szituáció értelmezését értjük, amely számos kognitív folyamattal (különböző értelmezési műveletekkel) hozható összefüggésbe (pl. kategorizáció, fogalmi keret, metafora: ugyanazt a dolgot többféleképpen is lehet kategorizálni, előtérbe helyezni a fogalmi keret többi eleméhez képest vagy metaforikusan értelmezni).

Az értelmezési műveletekkel sok kognitív nyelvész foglalkozott (pl. CROFT – CRUSE 2004, LANGACKER 1987, TALMY 1988, BAŃCZEROWSKI 2003). A továbbiakban CROFT – CRUSE (2004) csoportosítását követem. Ez tűnik a legátfogóbb munkának, amely LANGACKER és TALMY kutatásaira is reflektál, és amellyel KÖVECSES – BENCZES (2010) is részletesen foglalkozik (l. 1. táblázat).

1. táblázat

CROFT – CRUSE (2004) az értelmezési műveleteket négy fő csoportba sorolja: 1. figyelemmel kapcsolatos értelmezési műveletek, 2. ítéletalkotással és összehasonlítással kapcsolatos értelmezési műveletek, 3. a perspektívával összefüggésbe hozható értelmezési műveletek. A negyedik csoport azokat az értelmezési műveleteket fogja össze, amelyek során az entitásokról és a szituációkról átfogó képet kapunk. A *singulare tantum*ok és a *plurale tantum*ok az ún. átfogó kép értelmezési művelet révén válnak vizsgálhatóvá. Az átfogó kép további három olyan értelmezési műveletet foglal magában, amelyek segítségével a tárgyak vagy események „általános szerkezetét” tudjuk értelmezni. Ez a három művelet:

1. a strukturális sematizáció,
2. az erődinamika
3. és a reláció (vö. CROFT – CRUSE 2004).

Vizsgálódásunk szempontjából a strukturális sematizáció tűnik a legfontosabb műveletnek. A strukturális sematizáció abban segít, hogy az entításokat egyedítsük környezetüktől egy adott szituációban. A legtöbb esetben az asztalt, a széket vagy a falevelet egyedi tárgyként konceptualizáljuk. Ezeket az entításokat a nyelvben megszámlálható főnevek jelölik. Ezzel szemben a nem egyértelműen egyedíthető entítások, pl. a 'víz', a 'levegő' jelentésűek megszámlálhatatlant jelölő főnévként jelennek meg.

Úgy tűnik, hogy az egyedíthető (megszámlálható) és a nem egyedíthető (megszámlálhatatlan) főnevek közötti különbségek kettős természetűek: (1) egyrészt szemantikai / konceptuális természetűek, (2) másrészt (morfo)szintaktikai természetűek.

4.1. Szemantikai, konceptuális természetű különbségek a „megszámlálható ~ megszámlálhatatlan” főnevek között:

1. oszthatóság (JACKENDOFF 1990),
2. (körül)határolhatóság,
3. szemantikai kódváltás (recategorization: LYONS 1968, reclassification: QUIRK ET AL.1985).

4.1.1. JACKENDOFF az entítások „belső szerkezet”-e (internal structure), oszthatósága alapján különíti el a „megszámlálható ~ megszámlálhatatlan” főneveket egymástól (1990). A közöttük lévő konceptuális különbség szerinte abban ragadható meg leginkább, hogy míg a *könyv*, *asztal*, *autó* által jelzett entítások a részekre bontással szétesnek, megsemmisülnek, eredeti funkciójukat nem tölthetik be többé, addig a *víz* esetében más a helyzet: a *víz* víz marad a (nem vegyi úton történő) részekre bontást követően is. A belső szerkezet nélküliség persze nem fizikai tulajdonság, hanem az emberi konceptualizáció része: az anyag is részekből áll, de láthatatlan, nem elkülöníthető részekből.

4.1.2. A *könyv* körülhatárolt entitás, a *víz* ellenben anyagot, homogén folytonosságot jelöl, amelynek nincs állandó (fix) térbeli alakja, belső körülhatároltsága. Mindez persze nem jelenti azt, hogy egyáltalán nem rendelkezik határokkal, hanem inkább azt, hogy ezek a határok érzékelhetetlenek vagy nem relevánsak (nem számítanak): az anyag fogalmában a térbeli körülhatároltság, a jellegzetes, állandó alak nem profilálódik (nem jelölődik).

4.1.3. Tipikusan anyagnévre utaló, megszámlálhatatlan főnevek időnként metamorfózisra képesek, tudniillik lehet megszámlálható olvasatuk, előfordulhatnak megszámlálható főnévként is, pl.

I'd like two coffeees, please (adag, egység-olvasat esetén),

She offered three wonderful wines during the dinner (fajta-olvasat esetén),

small kindnesses, a great injustice (példa-olvasat esetén);

és fordítva is: megszámlálható főneveknek is előfordulhat anyagnévi olvasatuk, pl.

There is some egg on your collar 'letojásztad a gallérodát',

There is some apple on your mustache 'almás a bajszod'.

4.2. A „megszámlálható ~ megszámlálhatatlan” (bináris) megkülönböztetés valójában sokkal inkább (morfo)szintaktikai kérdés, amely az angolban például a determinánsok, a névelők és általában a számszerűsítő kifejezések használatában, illetve az egyeztetésben jut kifejeződésre. Ilyen értelemben a „megszámlálhatóság ~ megszámlálhatatlanság” nem annyira a főnevek, mint inkább a főnévi csoportok sajátossága, jellemzője. A megszámlálható mennyiségekre a magyarban inkább a *hány?*, a megszámlálhatatlan mennyiségekre pedig általában a *mennyi?* kérdőszóval kérdezzünk (pl. *Hány könyv / asztal / ember? Mennyi víz / liszt / olaj?*). A magyarban a „hány? ~ mennyi?” szembenállás nem túl éles, szemben pl. az angollal, ahol a „megszámlálható ~ megszámlálhatatlan” főnevek megkülönböztetése morfológiai és szintaktikai sajátosságokban is kifejezésre jut: szigorú szabályok írják elő, milyen szavakat (determinánsokat, kvantorokat) lehet, milyeneket tilos használni a megszámlálható vagy megszámlálhatatlan főnevek előtt, illetőleg melyek az egyeztetés szabályai ilyen esetben (l. 2. táblázat):

	Megszámlálható	Megszámlálhatatlan
<i>hány? / mennyi?</i>	<i>how many?</i>	<i>how much?</i>
<i>sok</i>	<i>many</i>	<i>much</i>
<i>kevés</i>	<i>few</i>	<i>little</i> ²
<i>egy kis</i>	<i>a few</i>	<i>a little</i>
<i>egy</i>	<i>a / one</i>	–
az egyeztetés kérdései	E/3. <i>There i s a book on the table.</i> T/3. <i>There a r e two books on the table.</i>	E/3. <i>There i s a little bread on the table.</i>

2. táblázat

5. A szám-megkülönböztethetőség markerei az angolban és a magyarban

A grammatikai (morfológiai és szintaktikai) kategóriák nem mindig feleltethetők meg pontosan a szemantikai kategóriáknak. Ugyanaz a főnév gyakran eltérő osztályozást igényel a két szinten, pl. a grammatikai egyes szám nem minden esetben azonos a szemantikai egyes számmal, illetőleg fordítva: a grammatikai többes szám sem mindig feleltethető meg a szemantikai többes számnak. Vannak főnevek, amelyek szemantikai tekintetben megszámlálható entitásokra utalnak, de a megszámlálhatóság vagy a morfológiai szerkezetükben nem tükröződik (pl. *sheep*), vagy sem a morfológiai szerkezetükben, sem a szintaxisban nem tükröződik (pl. *scissors*). Aztán vannak olyan főnevek, amelyek szemantikai tartalma többes jelentésű (*wheat, sand, rice*), de a szintaxisban ez nem tükröződik, ugyanis szintaktikailag egyes számúak, egyes számú egyeztetők. Aztán vannak olyan főnevek is, amelyek szintaktikailag többes számúak, de szemantikailag nem (pl. *scissors, oats, trousers*), és vannak olyanok, amelyek szemantikai tartalma többes jelentésű, de szintaktikailag egyes számúak (pl. a kollektív jelentésű *committee, sand*). WIERZBICKA szerint (1996: 382) a *committee*-féle szavak szemantikai tartalmában a „megsokszorozott entitás”, a „több entitásból álló entitás” jelentés tükröződik vissza, grammatikai viselkedésük ezt a szemantikai természetet (jelentést) tükrözi vissza.

A szám-megkülönböztetés képessége alapján a főnevek a következő csoportokba rendezhetők az angol és a magyar nyelvben (3. táblázat):

² Az *a little* nemcsak 'kevés' (határozatlan számnévi), hanem 'kicsi' (melléknévi) jelentésben is használatos: szövegbeli jelentése éppen attól függ, hogy megszámlálható vagy megszámlálhatatlan főnév előtt áll-e, pl. *a little wine* 'egy kevés / némi / valamennyi bor', *a little glass (of wine)* 'egy kis (méretű) (boros)pohár'.

**A szám-megkülönböztethezőség markerel
az angolban és a magyarban**

	Megszámálható			Megszámálhatatlan	
	Sg ~ Pl	ST	PT	PT	ST
	<i>table</i>	<i>sheep</i>	<i>scissors</i>	<i>oats</i>	<i>water</i>
<i>asztal</i>	-	<i>gázművek</i>	<i>hozzávalók</i>	<i>víz</i>	
szemantikai marker	+	+	+	-	-
szintaktikai marker	+	+	-	-	-
morfológiai marker	+	-	-	(Corbett 2000 alapján) -	

3. táblázat

5.1. A *table*-típusú főnevek az angolban (*house, car, book*)

Közvetlenül tapasztalható, fizikai tárgyként konceptualizált dolgok nevei tartoznak ebbe a csoportba. Ezeket tekintjük a legtipikusabb (prototipikus) főneveknek. Teljes számrendszerrel (egyes és többes számú alakokkal) rendelkeznek. Többes számú jelentésükre morfológiai marker és az egyeztetés is utal, pl.

There i s a table∅ in the room,
There a r e tables in the room.

Jelentésszerkezetük heterogén összetettséű: egymáshoz kapcsolódó eltérő (absztrahált és sematizált) részekből és tulajdonságokból áll össze. Az *asztal* főnévvel jelölt entitás pl.

- anyagból van (fából, fémből, üvegből, műanyagból stb.),
- térben körülhatárolt,
- alakja jellegzetes, (viszonylag) állandó,
- időben viszonylag állandó (atemporalis): megismerésében nem játszik szerepet az időbeliség, illetve alakja / mérete / színe / anyaga / szerkezete stb. jellemzően nem változik az időben,
- eltérő sematizált részekből (pl. asztallap, asztalláb, fiókok) áll össze egészzé mesterségesen (szemben a természeti tárgyakkal [pl. *fa*], amelyek részei szervesen tartoznak össze, hiszen egységes egészként jönnek létre),
- kanonikus funkcióval rendelkezik (pl. tárgyak tartása) (vö. TOLCSVAI NAGY 2010).

5.1.1. Az angol *table*-típusú főnevek magyar megfelelőiről

Az angolban az egyes szám olyan szóalak, olyan nyelvtani kategória, amely egyetlen dologra vagy személyre utal, szemben a többes számmal, amely egynél több dologra vagy személyre vonatkozik. Mindkét nyelvben az egyes szám a jelöletlen (\emptyset -jeles) forma. A többes szám előállítása az angolban toldalékokkal (pl. *table* ~ *tables* 'asztal ~ asztalok') vagy flexióval (pl. *foot* ~ *feet* 'láb ~ lábak') történhet, a magyarban kizárólag toldalékmorfémával (pl. *asztal* ~ *asztalok*).

Érdekes a magyar nyelvnek az a – minden bizonnyal – ősi sajátossága, hogy benne az egyes szám ~ többes szám szembenállás nem mindig valósul meg élesen, „az egyes/többes határvonal nem esik egybe az *alma/almák* határvonallal” (KÁLMÁN – NÁDASDY 1999: 233): bizonyos esetekben jelöletlen (azaz formailag egyes számú) alak jelentkezik olyankor is, „amikor a valóságvonatkozást tekintve a többség mozzanata kétségtelen, és amikor számos más nyelv – pl. az indoeurópai nyelvek jó része – kötelező jelleggel többes számot használ” (KOROMPAY 1991: 259). A számhasználatnak ezek a ma is érvényben lévő szabályai – az uráli nyelvek és a magyar nyelvtörténet egybehangzó tanúsága alapján – már az ősmagyar korszakban is érvényesültek. Ezek az egyes számú alakok voltaképpen összefoglaló értelműek, a többségre azonban – nyelvünk hagyományai szerint – külön grammatikai eszköz (a többesjel) többnyire nem utal. Lényeges ingadozást csak az ómagyar kori latin hatás indított meg (vö. *mindenszentek*, *háromkirályok*, *az összes angyalok és szentek* stb.), de a hagyományok komolyabb módosulását az sem idézte elő (vö. KOROMPAY 1991: 270–271). A (jelöletlen) egyes szám jelentése a magyarban tehát lehet többes is, pl. a *könyv*, a *paradicsom*, az *alma* alak akárhány könyvre, paradicsomra, almára vonatkozhat, így számileg közömbös (indifferens, semleges). Ezzel ellentétben a jelölt alternatíva mindig a többes szám: a *könyvek*, *paradicsomok* alakok vonatkozása mindenképpen többes. NÁDASDY tréfás megfogalmazásában „az *alma* alakot helyesebb volna »számtalannak«, az *almák*-at »számosnak« nevezni” (KÁLMÁN – NÁDASDY 1999: 233).

Meghatározatlan mennyiségekre (határozatlan számosságra) történő utaláskor – nemcsak megszámlálhatatlannak tekintett mennyiségek (anyag- és gyűjtőnevek), hanem – megszámlálható mennyiségek esetén is a magyar általában az egyes szám használatát kedveli és érvényesíti. Amit csak lehet, egyes számban használunk, pl. *Virágot / bogyót / epret szedünk* (és nem *virágokat, bogyókat, epreket*), *Paradicsomot / krumplit/ banánt veszünk a piacon*, *Rágjuk a körmünket*, *Fogat mosunk*, *Bélyeget / jelvényt / szalvétát gyűjtünk*, *Tetű ment a hajába*, *A ruhámat megette a moly*, *Folyik a szó belőle* stb. A fenti példamondatok főnevei jelentésánál nem egyes számúak, „hanem sokkal inkább határozatlan számosságúak; azaz lehet egy, lehet több, nem tudom, vagy nem releváns. Grammatikailag azonban ezek a példák egyes számú egyeztetők” (KÁDÁR 2007:

136–137). Az egyes szám kedvelése arra enged következtetni, hogy a magyar anyanyelvű beszélők mintha nagy(obb) egységben látnák a dolgokat, inkább kategóriákban gondolkodnának.

Több azonosíthatatlan individuumba is utalhatunk a magyarban egyes számú főnévvel, pl. a *Jön a török!*, *A konyhakertet lerágta a nyúl* vagy a *Nem érek rá, vendéget várok* mondatokban az egyes számban álló *török*, *nyúl*, illetve a *vendég* főneveknek nincs mennyiségi vonatkozásuk. Szemantikai tartalmukra csak a kontextusból, a szituációból vagy további információkból lehet következtetni. Tartalmi interpretációjuk lehet egyes számú: 'jön egy török nemzetiségű ember', 'egyetlen nyúl tette tönkre a konyhakertet', illetve 'egy vendéget várok' vagy többes számú: 'jönnek a törökök' (= a fosztogató török katonák csapata), 'a nyulak rágták le a konyhakertet', illetve 'több vendéget várok' (vö. HONTI 1995: 164).

Az uráli nyelvek morfoszintaktikai kérdéseit taglaló munkák (pl. WINKLER 1913, RAVILA 1935, 1941) a jelöletlen (\emptyset számjellel ellátott) egyes számú alakok többes számú – határozatlan mennyiséget vagy azonosíthatatlan számú egyedet megnevező – funkciójára általában a „numerus absolutus”, „numerus indefinitus” terminussal szoktak utalni. RAVILA (1935: 49, 1941: 2–3) állapította meg elsőként, hogy az egyes szám numerus absolutusi funkcióban már az anyanyelvben létezett, ahogyan a legtöbb uráli nyelvben is. Később FOKOS-FUCHS (1962) jellemezte behatóbban a numerus absolutust. Ebből a tanulmányból nyilvánvalónak tűnik, hogy a numerus absolutus nem számot, nem explicit mennyiséget jelöl, nem is konkrét egyedre vagy fajtára utal, sokkal inkább funkcióként értelmezendő.

A magyarban a több dologra alkalmazott egyes-szám használata a számjelző után is érvényben van, pl. *öt / sok / néhány asztal*. Az egyes szám használata ebben az esetben valójában nyelvspecifikus vonás, amelyben: „a kommunikáció logikája érvényesül: ha már egyszer jelöltem a többes számot a számnévvel, felesleges még egyszer jelölnöm” (KÁROLY 1970: 32). A „kommunikáció logikájá”-t persze a gazdaságosság igénye is támogatja: „A magyar gazdaságosabb, mert a számbeli kifejezésekben nincsen redundancia” (LOTZ 1976: 125): a megtakarított egyeztetés a többes szám redundáns ismétlésének ellenében hat. A számjelző utáni egyes szám használatának a háttérben voltaképpen nem is az indoeurópai nyelvekből ismert „egyes szám ↔ többes szám” szembenállása húzódik meg, hanem „az alapvető ellentét egy számbelileg nem jellemzett csoportot állít szembe az általános számmal, amely vonatkozik egy dologra, több dologra, ha számbeli jelző vonatkozik rá (pl. *sok hajó*, *öt hajó*; generikus jelenségre, pl. az *ember* vagy nem számolható dolgokra, pl. *víz*)” (LOTZ 1976: 125). Nyelvi tudatunk magyaros szemléletében mintha az *öt hajó* vagy akár a *sok hajó* „mentális képe egységes halmazként jelenne meg (az ún. aggregátum-elv jegyében), s ekként nem tartjuk indokoltnak a többes számnak a főnéven történő kü-

lön megjelölését (a pluralitás más nyelvekben szokásos sokaság-többszörösség-elvének értelmében)” (SZŰCS 2009: 77).

5.2. A *sheep*-típusú főnevek az angolban (*fish* 'hal', *deer* 'szarvas', *moose* 'jávorszarvas')

Általában vadon élő állatokat, madarakat, halakat jelölő főnevek tartoznak ebbe a csoportba. Szemantikai tekintetben megszámlálható entitásokra utalnak. Szám-megkülönböztető képességük az egyeztetésben meg is mutatkozik, ti. szabályos egyeztetők: számtól függően egyeztetjük őket az állítmánnyal, pl.

There is only one black sheep∅ *in the flock,*
There are many black sheep∅ *in the flock,*

ám morfológiai markerük hiányzik: zéró többes jellel (∅)rendelkezik (ebben a tekintetben defektívek), nem látszik rajtuk a többes szám. A morfológiai kitevő hiánya ezekben az esetekben mintha a főnevek egyedi tulajdonsága lenne, tudniillik hasonló szemantikai tulajdonságokkal rendelkező főnevek többes száma általában szabályosan állítható elő, pl. *goat-s* 'kecskék', *pig-s* 'disznók', *cow-s* 'tehenek'.

A magyarban nincs ilyen, *sheep* típusú főnév!

5.3. A *scissors*-típusú főnevek az angolban (*trousers*, *pants*, *glasses*, *goggles*, *pyjamas*)

A *scissors*-típusú főnevek nem számítanak különleges kivételnek. QUIRK ET AL. (1985: 300) ezt a típust szummatív többes számnak nevezi: az ide tartozó lexémák olyan eszközöket, szerszámokat, ruha-kiegészítőket, testrészeket jelölnek, amelyek két azonos, egymással kapcsolatban lévő szimmetrikus részből állnak (dual-objects, vö. WIERZBICKA 1988: 514–516). A részek szeparálhatatlanok, együtt töltik be funkciójukat. Persze nem minden ilyen típusú tárgy jelölője plurale tantum, pl. *bicycle* 'bicikli', *bra* 'melltartó', *leg* 'láb'.

Szemantikai tekintetben megszámlálható entitásokra utalnak, a megszámlálhatóság azonban nem tükröződik sem a morfológiai szerkezetben, sem a szintaxisban, hiszen plurale tantum-főnevekről lévén szó, egyes számmal nem rendelkeznek. A számosság kifejezésére számszerűsítő kifejezésekre (classifier) van szükség, pl. *one pair of scissors*, *many pairs of scissors*.

QUIRK ET AL. (1985) mutatott rá arra is, hogy e lexémákról hiányozhat a többes szám morfológiai markere, de csak akkor, ha jelzői funkcióban szerepelnek, pl. *a trouser*∅ *leg* / ~ *pocket* 'a nadrág egyik szára / a nadrág egyik zsebe', *shoe*∅ *shop* 'cipőbolt', *pyjama*∅ *jacket* 'pizsamakabát'. MATICSÁK (2004) és KELEMEN (2013: 25) a finn PT-kel kapcsolatban figyelték meg ugyanezt: kizárólag összetett szavak előtagjaiként fordulhatnak elő egyes számban, pl. *housut* (PT) 'nad-

rág' ~ *housu*Ø*kannattimet* 'nadrágtartó', *valtiopäivät* (PT) 'országgyűlés' ~ *valtiopäivä*Ø*mies* 'országgyűlési képviselő'.

A *scissors*-típusú főnevek PT-volta a beszélő számára általában teljesen világos, magától értetődő, motivált (ezeket *transparens plurálisoknak* nevezzük, INGO terminusával „transparentti pluratiivi” alakok).

A fesztiválokat és ünnepeket jelentő szavak az észt, a finn, a litván és a lett nyelvben is gyakran plurale tantumok. Ezekben az esetekben a pluralis használata a több évszázad alatt bekövetkezett jelentésváltozásoknak köszönhetően a szinkron vizsgálódó számára nem tűnik motiváltnak, nem teljesen világos (INGO terminusával „opaakki pluratiivi” alakok), ilyen például a finnben a *hautajaiset* 'temetés' és a *häät* 'esküvő, lakodalom' is. Az 'esküvő' jelentésű *häät* szóban használt többes magyarázatát csak néprajzi ismeretek birtokában fejthetjük meg, nevezetesen Kelet-Finnországban az esküvők két részből álltak: az egyik rész a menyasszony házánál, a másik a vőlegényéknél zajlott (vö. PALO 2001: 25). A többes szám használatának magyarázata lehet továbbá bizonyos naptári és egyházi ünnepeknek a helyi és időbeli megoszlása, bizonyos rendezvények részmozzanatok összességéként való szemlélése (pl. keresztelő, eljegyzés, házasság, temetés). Logikus a 'karácsony' pluratív alakja is (a németben *die Weihnachten*), hiszen ez is kétnapos ünnep.

5.3.1. A *scissors*-típusú főnevek magyar megfelelőiről

A magyar anyanyelvű beszélő két vagy több dolgot általában egységként, egy kategóriaként értelmez. Különösen igaz ez a páros testrészeket és a hozzájuk tartozó ruhadarabokat jelölő szavak esetén, pl. *szem, fül, kar, láb, váll, cipő, csizma, harisnya, zokni, kesztyű* (pl. *fáj a lába, szép a szeme, cipőt húz a lábára, nadrágot vásárol*). Ilyenkor is általában egyes számot használunk, bár nem kizárt a többes szám használata sem, vö. pl. *látom... megrezzenni lágy emlőidet...; újra látom, hogy fakad a kerek fehér köveken fogaidon a tündér nevetés...* (József Attila: Óda), *itt törtek össze rabigát Hunyadnak karjai* (Vörösmarty: Szózat).

A páros testrésznevek egységként való felfogását azok a cselekvések is jelzik, amelyek végrehajtásához legalább két egyed szükséges, pl. *szeme közé néz valakinek, idegen kutyának lába közt a farka, összeüti a bokáját, kezét a szívére kulcsolta, eltalálta sarva közt a tőgyét* (vö. KERTÉSZ 1913: 307–313).

A páros testrészekkel kapcsolatos nyelvspecifikus vonás az is, hogy a páros testrészek egyikének megjelölése nem az *egy*, hanem a *fél* szóval történik a magyarban (és a finnugor nyelvekben), pl. *fél szemű, fél lábbal, fél fogára(!) sem elég*. Ilyesmi az indoeurópai nyelvekben elképzelhetetlen lenne.

A *scissors*-típusú főnevek a magyarban leginkább a 'nagy ipari létesítmény' jelentésű *gázművek, vízművek, vegyipari művek, kohászati művek* stb. főnevekkel hozhatók kapcsolatba. Ezek szemantikailag utalhatnak egy vagy több denotá-

tumra is, de a megszámlálhatóság sem a morfológiai szerkezetükben, sem a szintaxisban nem tükröződik, pl. *A gázművek dolgozói sztrájkkal fenyegetőznek* mondatban a *gázművek* főnév egy vagy több gázszolgáltató cégre is utalhat, az értelmezésben kizárólag a szövegkörnyezet igazíthat el bennünket.

5.4. Az *oats*-típusú főnevek az angolban (*coffee-grounds* 'kávészacc', *chives* 'snidling', *soapsuds* 'szappanhab')

Ezek a főnevek nem rendelkeznek szám-megkülönböztető képességgel, morfológiai és szintaktikai értelemben is többes számúak (plurale tantumok). E főnévi csoporton belül elkülöníthető további alcsoportok sajátosságai:

5.4.1. Apró alkotórészekből álló entitások nevei (általában anyagnevek), pl. *coffee-grounds* 'kávészacc', *chives* 'metélőhagyma, snidling', *dregs* 'üledék', *curds* 'aludtej', *soapsuds* 'szappanhab'.

Sok kicsi, különálló, egyformának tűnő alkotórészekből állnak, amelyek nagyon közel vannak egymáshoz. Mivel szétválogatásuk, megszámlálásuk nehézkes (lenne), ezért homogén egységekként kezeljük őket.

5.4.2. Érzékelhető határok nélküli terek, pl. *plains* 'síkság', *steppes* 'sztyepp', *woodlands* 'erdőség'.

Nem ember alkotta helyek, hanem természetes földrajzi területek: több részből áll(hat)nak ugyan, de a részek nem különülnek el egymástól, mert nincsenek belső határaik. Egységes egészként konceptualizáljuk ezeket is.

5.4.3. Több részből álló, helyhez rögzített (nem mozgatható) tárgyak nevei, pl. *stairs* 'lépcső', *catacombs* 'katakombák', *bleachers* 'fedetlen tribün', *bowels* / *guts* 'belek'.

Inherensen kapcsolódó részekből álló egészek. A részek leválasztása az egész csonkulását eredményezi.

5.4.4. Különnemű tárgyak, anyagok együtt előforduló csoportja, pl. *leftovers* 'maradék', *groceries* 'élelmiszer', *contents* 'tartalom', *belongings* 'holmi, cók-mók'.

Ezek a különnemű tárgyak meghatározható okokból vannak egy időben ugyanazon a helyen.

5.4.4.1. Az *oats*-típusú főnevek magyar megfelelőiről

Az *oats*-típusú főnevek a magyarban leginkább a 'valami elkészítéséhez szükséges anyag(ok), kellék(ek)' jelentésű *hozzávalók* főnévvel hozhatók kapcsolatba, amely a 4. alcsoporttal ('különnemű tárgyak, anyagok együtt előforduló csoportja, amelyek meghatározott okokból vannak egy időben ugyanazon a helyen') mutat rokonságot. A 3. alcsoportba tartozó, a több (inherensen kapcsolódó) részből álló, helyhez rögzített (nem mozgatható) tárgyak nevei a magyar-

ban általában egyes számban maradnak (pl. *lépcső, tribün*), gyakran gyűjtőnévi jelentésűek, pl. *állványzat, lábazat, fogazat, tollazat, ruházat, virágzat*.

5.5. A water-típusú főnevek (*milk, wood, sand, flour, salt, butter, meat, air, rain, snow, dirt, grass*)

Ebben a csoportban olyan főnevek találhatók, amelyek nem rendelkeznek szám-megkülönböztető képességgel, csak egyes számban használatosak, pl. *There was water all over the floor*. Általában olyan anyagot, homogén folytonosságot jelölnek, amelynek nincs állandó térbeli belső körülhatároltsága (fix alakja, szemben a határozott körvonallal), részekre bontásukkor minden rész rendelkezik az egésze jellemző tulajdonságokkal (ellentétben a megszámlálható entitásokkal). A csoporton belül a következő alcsoportok alakíthatók ki:

5.5.1. Entitások, amelyeknek az alkotórészei (alapelemei) a hétköznapi megismerésben nem egyedíthetők, nem különülnek el önálló jelentésegységként, pl. *water, wine, milk, butter, wood*; a *wood* 'fa' anyagnévként belsőleg tagolható ugyan (erezés, évgyűrűk, csomók), de az anyagot megnevező főnevek jelentésszerkezetében az anyag a mindennapi tapasztalat szerint – mennyiségétől és alakjától függetlenül – homogén.

5.5.2. Entitások, amelyek azonos (apró) méretű sematizált (láthatatlan, nem elkülöníthető) részekből álló dolgokra utalnak, pl. *sand, wheat, rice*. Az anyag fogalmában a térbeli körülhatároltság, a jellegzetes és állandó alak nem profilálódik (nem jelölődik); ide sorolhatók a nagy kiterjedésű, egyöntetű(nek tűnő) összességek nevei is, pl. *hair, clover* 'lóhere'.

5.5.3. Különnemű tárgyak közös funkcióval rendelkező (heterogén) csoportját jelölő főnevek, pl. *furniture* 'bútor', *crockery* 'fazekasáru', *footwear* 'lábbeli', *clothing* 'ruházat', *cutlery* 'evőeszköz', *luggage / baggage* 'csomag'; ezek a tárgyak éppen különféleségükből adódóan, különneműek lévén megszámlálhatatlanok; nem állhatnak számjelzővel.

5.5.4. Ide tartoznak az elvont fogalmakat jelölő főnevek is, pl. *friendliness, injustice, kindness, truth, advice, information*.

Az állandó térbeli belső körülhatároltsággal nem rendelkező, folyékony halmazállapotú (megszámlálhatatlan) entitásokat a környezet szilárd tárgyai (pl. *edény, tartály, pohár, palack*) körülhatárolttá tehetik. A *He is asking for a glass / a bottle of water* mondatban a víz fogalma tárgyiasult, fizikai tárgyként konceptualizált dolgot jelöl. A víz edényben / tartályban szállítva fizikai tárgyként konceptualizálódik az őt tároló edénnyel együtt: az anyagot a megismerő elme tehát gyakran fizikai tárgyként dolgozza fel, és így fejezi ki nyelvi formában. A megszámlálhatatlan *singulare tantum* főnevek mennyiségére gyakran utalunk:

– számszerűsítő kifejezésekkel, pl. *a piece of...* 'egy darab', *a bit of...* 'darabka, falat', *an item of...* 'egy darab' vagy

– a rájuk jellemző leggyakoribb (természetes vagy fizikai) mértéknévvel, pl. *a drop of water* 'egy (csepp) víz', *a bar of chocolate* 'egy (tábla) csokoládé', *a loaf of bread* 'egy (vegni) kenyér', *a blade of grass* 'egy (szál) fű', *two blocks of ice* 'két (kocka) jég', *three teaspoonfuls of sugar* 'három (kávéskanál) cukor', illetve

– vannak főnevek, amelyek denotátuma sem számmal, sem mértéknévvel, sem számszerűsítő kifejezéssel nem mérhető, pl. *small kindnesses* 'egy kis gyengédség', *a great injustice* 'nagy igazságtalanság', *some help* 'némi segítség', *big stress* 'sok feszültség'.

Az angolban a megszámlálhatatlan főnevek helyett gyakran szerepelnek megszámlálható szinonimáik, pl. *clothing* ~ *a garment* 'ruha', *permission* ~ *a permit* 'engedély', *work* ~ *a job / a task* 'munka', *luggage* ~ *a suitcase* 'csomag', *money* ~ *a coin* 'pénzérme' / *a banknote* 'bankjegy'. A magyar (megszámlálhatatlan) plurale tantum lexémákhoz (pl. *elei*, *léptek*, *üzelmek*) is található olyan rokon jelentésű szinonimák, amelyekből létre lehet hozni – a nekik mindenben megfelelő – egyes számú nominativusi szóalakokat is, pl. *elei* ~ *ősei* → sg. *ős*, *léptek* ~ *lépések* → sg. *lépés*, *üzelmek* ~ *ügyek* → sg. *ügy*, *naturáliák* ~ *természetbeli járandóságok* → sg. *járandóság*, *gázművek* ~ *gázszolgáltatók* → *gázszolgáltató*, *összülők* ~ *az első emberpár* → sg. *Ádám* vagy *Éva*, *törtétek* ~ *esetek* → sg. *eset*, *javak* ~ *jóságok* → sg. *jóság*.

A fenti példák igazolják, hogy a nyelv általában képes a hiányzó (megszámlálható) alakok pótlására: számszerűsítő szókapcsolatokkal vagy más lexémákkal valósítja meg a feladatot. A rokon jelentésű párhuzamok meggyőzően mutatják, hogy az angol: *clothing*, *permission*, *work* / magyar: *elei*, *léptek*, *törtétek* stb. megszámlálhatatlan lexémák esetén nem a mögöttük meghúzódó fogalom, jelentés gátolja megszámlálhatóságukat (többes számba kerülésüket): míg a hasonló jelentésű lexémákból létre lehet hozni a többes számú szóalakokat (angol: *garments*, *permits*, *jobs* / magyar: *ős*, *lépés*, *eset*), addig a megszámlálhatatlan alakokból nem. Ez is inkább azt a feltételezést látszik igazolni, miszerint a nyelvtani kategóriák nem tartalmi-jelentésbeli, nem is logikai kategóriák, hanem a nyelv belső rendszeréből kiszakított (nyelvspecifikus) egységek.

5.5.4.1. A *water*-típusú főnevek magyar megfelelőiről

Az eltérő konceptualizáció miatt egyetlen nyelvben sem lehet teljes biztonsággal megjósolni vagy logikai úton kikövetkeztetni, hogy egy adott entitást jelölő főnév megszámlálható-e vagy sem. Igaz ugyan, hogy például az anyagnevek az angolban és a magyarban is többnyire megszámlálhatatlanok (pl. ang. *oil*, *gold*, *wood*, ma. *homok*, *tej*, *liszt*), de hogy mi tekinthető anyagnévnek és mi nem, azt is meglehetősen nehéz pontosan definiálni. Az angolban pl. a *bread*,

soap, chalk anyagnevek (megszámlálhatatlanok), míg magyar megfelelőik (*kenyér, szappan, kréta*) megszámlálhatók.

Az angolban vannak olyan (nem anyagnév-jelentésű) főnevek is, amelyek megszámlálhatatlanok (nincs többesük), míg magyar megfelelőikre megszámlálhatóként tekintünk (van többesük), pl. *advice* 'tanács(ok)', *furniture* 'bútor(ok)', *information* 'információ(k)', *permission* 'engedély(ek)', *homework* 'házi feladat(ok)'.⁷

Az anyagnévből, amennyiben az fajtát jelöl, mindkét nyelvben megalkotható a többes számú forma is, pl. ang. *medical waters* 'gyógyvizek', *five Dutch cheeses* 'öt holland sajt(fajta)', *many light beers* 'sok világos sör(fajta)', *tropical fruits* 'trópusi gyümölcsök'; ma. *murvás homokok, ásványvizek, ipari levegők, nyomástűrő zsírok, anyatejek*.

6. A számhasználatban tapasztalható eltérő konceptualizáció lehetséges okai

Az anyagnevekkel kapcsolatban a szakirodalom – elsősorban BLOOMFIELDra hivatkozva – gyakran emlegeti az önkényességet, klasszikus példaként pedig sokszor utalnak az *oats* 'zab' ~ *wheat* 'búza' párosra mint az önkényesség legnyilvánvalóbb megnyilatkozásaira, végső bizonyítékaira (ti. mindkettő számtalan, apró szemekből álló gabonaféle, numerusok révén azonban nem tükrözik az objektív valóságot, hiszen az *oats* plurale tantum, a *wheat* pedig singulare tantum) (vö. BAUFELD 1979: 13–19). BLOOMFIELD (1933) szerint ezekben az esetekben nem szemantikai különbség idézi elő a grammatikai különbséget: ezek elsősorban grammatikai különbségek, és nem feleltethetők meg szemantikai kategóriáknak.

WIERZBICKA (1988: 501–503) arra vállalkozik, hogy – BLOOMFIELDdel (1933) ellentétben – bebizonyítsa, hogy ezek a főnevek szemantikailag motiváltak, és grammatikai viselkedésük különbségében jelentésbeli különbségek tükröződnek vissza ikonikusan (tehát a grammatikai forma szemantikailag motivált).

WIERZBICKA szerint nem véletlen, hogy az angolban a *pea(s)* 'borsó' és a *noodle(s)* 'nudli' jelentést megszámlálható főnevek fejezik ki, míg a *rice* 'rizs' és a *flour* 'liszt' jelentésű főnevek megszámlálhatatlanok. Az élelmiszernevek konceptualizációja leginkább attól függ, anyaguk önálló (különálló, látható) részekből állnak-e, illetőleg azok belsőleg homogénnek tűnnek-e. Mindezt döntő mértékben az alkotó elemek mérete határozza meg. A borsószemek (*pea-s*) és a nudli (*noodle-s*) jóval nagyobbak, mint a rizsszemek (*rice*) vagy a liszt (*flour*) alkotórészei. Persze az élelmiszernevek konceptualizációja gyakran nyelvspecifikus sajátosság. Az eltérő konceptualizációnak megvan a maga logikája, amelyet a grammatika visszatükröz és megvilágít. Az oroszban a *горох* 'borsó' és a *фасоль* 'bab' (megszámlálhatatlan) anyagnevek, ellentétben az angol *pea(s)* 'borsó' és *bean(s)* 'bab' jelentésű (megszámlálható) főnevekkel. Míg az angol anyanyelvű beszélő a borsó- és a babszemet elég nagyméretű szemként concep-

tualizálja ahhoz, hogy megszámlálható főnévvel jelölje, addig az orosz anyanyelvű beszélő az apró magokból, szemekből, bogyókból álló zöldségeket és gyümölcsöket homogén összetettséggű jelentésegységként, anyagnévként kezeli, és ezeket csak egyes számban létező főnevekkel (singulare tantum) jelöli (vö. még *малина* 'málna', *вишня* 'meggy', *виноград* 'szőlő', *картофель* 'krumpli'). Az anyagnevek a nyelvi jelentés szempontjából azonos sematizált részekből álló entitásokra utalnak, amelyek anyagi részei – mennyiségüktől és alakjuktól függetlenül – nem különülnek el elvont tulajdonságként (jelentésegységként) a hétköznapi tapasztalat feldolgozásában.

Egyébiránt az orosz nyelv rendelkezik speciális egyes számú képzőkkel (pl. *-ин-, -инк*), amelyek segítségével az efféle, megszámlálhatatlanként konceptualizált anyagnevek egyedíthetővé válnak, pl. *горох* ~ *горошина* 'borsószem', *фасоль* ~ *фасолина* 'babszem', *травя* ~ *травинка* 'fűszál', ami azt igazolja, hogy a nyelv általában képes a hiányzó alakok pótlására egyedítő képzők (és más lexémák vagy számszerűsítő kapcsolatok) alkalmazásával.

WIERZBIČKA szerint az ang. *oats* ~ *wheat* főnevek is motiváltak szemantikai-grammatikai viselkedésük különbségében jelentésbeli különbségek tükröződnek vissza ikonikusan. Az *oats* 'zab' olyan gabonaféle, amely szemmel és tapintással is jól elkülöníthető apró részekből (szemekből) áll (ellentétben a liszttel vagy a sóval, a homokkal vagy a fűvel). A főtt zabot jelentő angol főnevek (*oatmeal* vagy *porridge* 'zabkása') azonban már eltérő grammatikai tulajdonságokkal rendelkeznek: mindkettő singulare tantum, tudniillik a zabkása alkotóelemei nem láthatók, a zabszemek nem különülnek el egymástól.

Az *oats* nagy mértékben különbözik a *wheat*-től. Az angol nyelvhasználó számára az *oats* elsősorban élelmiszer (emberek és/vagy lovak fogyasztják), amelyet általában kis mennyiségben lát a boltok polcain vagy a konyhában, a *wheat* pedig elsősorban gabona, amely nagy mennyiségben terem a hatalmas szántóföldeken. A konceptualizációban megnyilvánuló alapvető különbség (élelmiszer vs. gabona) az eltérő grammatikai tulajdonságokban is tükröződik. Az angolban a *rice* 'rizs' jelentésű főnév is singulare tantum: a nyers rizs ugyan jól elkülöníthető, apró szemekből áll, de az emberek a rizsre általában főtt állapotában gondolnak (fogyasztáskor ezzel az állaggal, állapottal szembesülnek): ilyenkor a szemek összetapadnak, nem különíthetők el olyan jól, mint nyers állapotukban (vö. még *flour*, *sugar*, *salt*).

Persze nem a méret az egyetlen releváns faktor. Az angol *garlic* 'fokhagyma' jelentésű főnév grammatikailag különbözik a *radish(es)* 'retek' vagy az *olive(s)* 'olívabogyó' jelentésű főnevektől. Ebben az esetben a releváns különbség az étkezési szokásokban keresendő (hiszen a méretükben nincs nagy különbség: a fokhagymafejek talán nagyobbak egy kicsit, mint egy retek vagy egy szem olívabogyó): az olívabogyót és a retket általában egyenként fogyasztjuk, míg a fok-

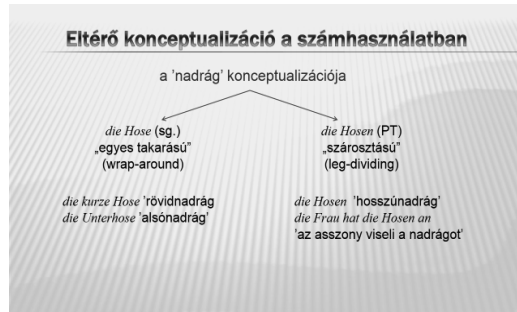
hagymát apróra felvagdálva (felaprítva), adalékanyagként használjuk más ételek ízesítésére.

Az *onion(s)* 'vöröshagyma' – a *garlic*-tól 'fokhagyma' eltérően – megszámlálható főnév. A grammatikai különbség magyarázata ez esetben egyrészt a méretben, másrészt ismét az eltérő étkezési szokásokban keresendő. Általában sem a hagymát, sem a fokhagymafejet nem fogyasztjuk egyenként (mint a retket vagy az olivabogyót), hanem szeletekre vágva, felaprítva. Előfordul azonban, hogy a hagymát főve vagy sós/ecetes lében pácolva egészben szervírozzuk, míg a fokhagymafejeket így sohasem.

Hogy a 'sütőtök'-nek (*pumpkin*) és a 'káposztá'-nak (*cabbage*) miért csak egyes száma van, szemben a 'répá'-val (*carrots*) vagy a 'kelbimbó'-val (*Brussels sprouts*), annak is van magyarázata WIERZBICKÁNÁL (1988), nevezetesen a tálon elfér néhány répa, kelbimbó stb., de nem fér el néhány sütőtök vagy káposztafej, hiszen túl nagy.

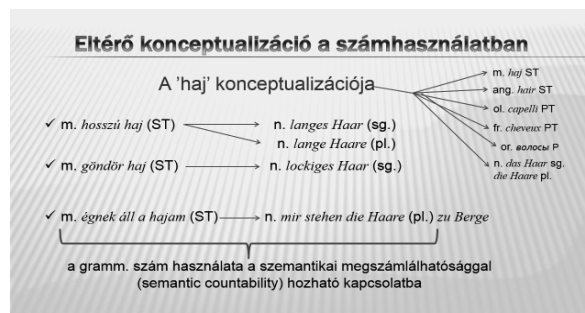
Ezek a példák mind azt igazolják, hogy a gyümölcsök és zöldségfélék neveiben tapasztalható grammatikai különbségek talán mégsem teljesen önkényesek. Annak ellenére, hogy a fenti magyarázatok többsége spekulatívnak (naívnak, erőltetettnek?) tűnik, érvényességük mégsem zárható ki teljesen.

Az eltérő konceptualizáció a főnévi számhasználatban persze nem csak a zöldség- és gyümölcsnevek körében szembeűnő. A német 'nadrág' jelentésű szó például lehet plurale tantum jelentésű (*die Hosen*) és lehet egyes számú főnév is (*die Hose*). A beszélők ugyan gyakran nem tesznek különbséget a kétféle jelentés között, a két szó eltérő konceptualizációjában rejlő különbséget azonban nem nehéz megtalálni, nevezetesen: ha rövid nadrágról vagy alsóneműről van szó, a beszélő biztosan az egyes számú formát használja, pl. *kurze Hose*, *die Unterhose*, ellenben ha hosszú nadrágról van szó, akkor a plurale tantum a preferált forma. Ugyanez tapasztalható a *die Frau hat die Hosen an* 'az asszony viseli a nadrágot' szólásban is. Ebben az esetben a *nadrág* 'a férfiakat szimbolizáló ruhadarab' jelentésben szerepel, és a referátum „szárosztású” természetete (*legdividing*) ellentétben áll a tradicionális, „egyes takarású” (*wraparounds*) női ruhadarabokkal. Ebben az esetben a szárosztású (plurale tantum-jelentésű) nadrág (*die Hosen*) éppen azt a szituációt / élethelyzetet hangsúlyozza, amelyben a nő átveszi a tradicionális férfi-szerepet. WIERZBICKA szerint a ruházat „szárosztású” vs. „egyes takarású” természetete fontos jelentéssel rendelkezik: a „szárosztású” ruha a férfiakhoz, az „egyes takarású” a nőkhöz köthető. Az osztást a férfi szabad mozgásának igénye, míg a takarást a nők tabu alá eső testrészeinek szimbolikus védelme eredményezhette (WIERZBICKA 1996: 384) (l. 4. táblázat WIERZBICKA 1988 alapján).

4. táblázat

Míg a 'haj' jelentésű szó az angolban (*hair*) és a magyarban is (*haj*) egyes számban használatos, addig a franciában (*cheveux*) és az olaszban (*capelli*) többes számban. A németben hol az egyes (*das Haar*), hol a többes szám (*die Haare*) használatos. A válogatást a számolhatóságra való érzékenység vezérli. Míg az angol *long hair* jelentésnek megfelel a német *langes Haar* (egyes szám) és a *lange Haare* (többes szám) is, addig az angol *curly hair* szókapcsolat német megfelelőjében a 'haj' szó csak egyes számban szerepel: *lockiges Haar*. Ezzel szemben az 'égnek áll a hajam' kifejezésben már csakis a többes forma figyelhető meg (*mir stehen die Haare zu Bergen*). A grammatikai szám használata mindenképpen kapcsolatba hozható a szemantikai megszámlálhatósággal (*semantic countability*), vagyis a *lockiges Haar* egyes forma használatát valószínűleg az indokolja, hogy a beszélő a haját mint egyes fürtök összekapcsolódásából álló (homogénnek tekintett) egységet észleli, míg az előző kifejezésben pontosan ellenkezőleg (minden egyes haja szála az égnek áll) (l. 5. táblázat WIERZBICKA 1988 alapján).

5. táblázat

7. Janus-arcú főnevek (dupla grammatikai státusú szilárd halmazállapotú testek nevei)

Az angolban vannak Janus-arcú főnevek, melyek egyszer megszámlálható, más-kor megszámlálhatatlan főnévként vannak jelen a szókapcsolatokban. A megszámlálhatatlan használat általában valamilyen anyagot, természeti jelenséget vagy elvont fogalmat jelent, a megszámlálható pedig ezek egyszeri vagy konkrét előfordulását, pl. ang. *light* 'fény mint fizikai jelenség' ~ *a light* 'fény mint fényforrás'. Hasonlóan kétarcúak azoknak a zöldség- és gyümölcsfajtáknak a nevei, amelyekből nem szokás egy egészet egyszerre megenni, pl. *cabbage* 'káposzta', *cauliflower* 'karfiol', *lettuce* 'saláta', *watermelon* 'görögdinnye', *pumpkin* 'sütőtök', pl. *She grows cucumbers in her garden* 'uborkát termeszt a kertjében' ~ *Have some cucumber!* ~ 'egyél (egy kis) uborkát!'

Kétarcúak azok az angol főnevek is, amelyek esetén az eltérő számhasználat eltérő jelentésre utal, pl. *chocolate*: 'csokoládé' (megszámlálhatatlan) ~ *chocolates* 'bonbon' (megszámlálható), *dress*: 'ruházat, ruhanemű' ~ *dresses* 'női ruha', *experience*: 'tapasztalat' ~ *experiences* 'élmény, benyomás', *iron*: 'vas' ~ *irons* 'vasaló', *paper*: 'papír' ~ *papers* 'újság, dolgozat', *wood*: 'fa(anyag) ~ *woods* 'erdő'.

Ezekhez a szópárokhoz hasonlóan viselkednek – de jelentésüknél fogva külön csoportot alkotnak – azok a szópárok, melyeknek egyik tagja valamilyen haszonállatot jelöl (megszámlálható), másik tagja pedig ennek az állatnak a fogyasztásra alkalmas húsát nevezi meg (megszámlálhatatlan), pl. *a calf* ~ *veal* 'borjú(hús)', *a cow* ~ *beef* 'marha(hús)', *a pig* ~ *pork* 'disznó(hús)', *a sheep* ~ *mutton* 'birka(hús)'. Ugyancsak kétféleképp használhatók azok a főnevek, amelyek jelöltje valamilyen húsáért is tenyésztett vad- vagy vadászott állat, pl. *duck*: 'kacsa' (megszámlálható), pl. *some ducks* 'kacsák, néhány kacsa' ~ 'kacsa(hús)' (megszámlálhatatlan), pl. *some duck* '(egy kis) kacsa(hús)'. Ilyenek még *chicken* 'csirke(hús)', *goose* 'liba(hús)', *pheasant* 'fácán(hús)', *rabbit* 'nyúl(hús)', *lamb* 'bárány(hús)'. A magyarban hasonló a helyzet, vö. *A marhákat / a disznókat* stb. ('az állatokat') *a legelőre hajtották* (megszámlálható) ~ *Marhát / disznót* ('marhahúst, disznóhúst') *főzők ebédre* (megszámlálhatatlan).

Mindennek az ellenkezőjére is van példa: az angolban meglehetősen nagy számban fordulnak elő olyan főnevek, amelyek megszámlálhatóként és megszámlálhatatlanként (anyagnévként) is használatosak (eltérő determinánsokkal, kvantorokkal, minőségjelzőkkel) pl. *There are some eggs in the fridge* 'Van néhány tojás a hűtőben' / *There is some egg on your collar* 'Letojásoztad a gallérodát', *There are some apples on the tree* 'Van néhány alma a fán' / *There is some apple on your moustache* 'Almás a bajszod' (vö. KOVÁCS ET AL. 1994: 589–594); vö. még *There was not enough table for everyone to sit at*

'Nem tudott mindenki asztalhoz ülni', *There was dog all over the road* 'Az út tele volt kutyával' (vö. CORBETT 2000: 78–87).

8. Gyűjtőnevek

Egyszerre több, egyedi entitás észlelésekor a beszéd során gyakran többes számot használunk (pl. *székek, asztalok, falevelek*). Az egyszerre nagy számban jelentkező független entitásokat azonban bizonytalanul körülhatárolt, nem egyedíthető entitásként is lehet konceptualizálni. Példa erre a *lombozat*, amely igen sok, egymástól független entitásból, azaz falevélből áll. Teljesen eltérő konceptualizációt jelent, ha a fa *leveleiről* vagy ha annak *lombozatáról* beszélünk. Az előbbi esetén egymástól elkülöníthető entitásokat észlelünk, vagyis egy sokkal részletesebb konceptualizációról beszélhetünk. A *lombozat* esetén ellenben elnagyoltabb a konceptualizáció, ahol az egyes részletek a háttérbe szorulnak. Az is megeshet, hogy több egyedi entitást konceptualizálunk egységként, pl. a *csapat* vagy a *kormány* olyan egyedíthető entitásokból (személyekből) áll, amelyek mégis egy egészet alkotnak (vö. KÖVECSES – BENCZES 2010: 154). A plurale tantumok eltérő használatában is ugyanannak a szituációnak az eltérő konceptualizációja tükröződik: a több részből álló entitások esetén a többes számú forma akkor jelenik meg, ha részletesebb konceptualizáció történik. Ha elnagyoltabb a konceptualizáció ugyanannak az entitásnak a megnevezésekor, akkor a nyelvek egyes számot használnak, vagyis az egyes részletek háttérbe szorulnak. Ilyenek összefoglaló jelentésű lexémák pl. *sajtó* 'nyomtatott sajtó', *média* 'tágabb értelemben vett sajtó, az írott és az elektronikus sajtó általában, egészében, összességében', *zsűri* 'szakértőkből álló bizottság' (vö. *zsűritag*), *elit* 'valamely réteg, csoport színe-java' (l. még *értelmiség, diákság, lakosság, fegyverzet, személyzet, ruházat*). Ezek megszámlálhatatlanok: mennyiségjelzővel, kijelölő jelzővel nem lehet ellátni, többes számuk nincs.

A *média* erősen egyes számú főnév (singulare tantum). A többes szám használatának elsősorban jelentésbeli akadálya van: a sajtóból mint az újságok összességéből csak egy van (vö. *sajtótájékoztató* jelentése széles értelmű: az efféle rendezvényeken az újságok, a rádiók és a televíziók munkatársai is jelen vannak), ahogy a médiából is mint a tágabb értelemben vett sajtóból. Éppen az 'újságok összessége' jelentésű *sajtó* singulare tantum volta mutat meggyőzőn a *médiák* furcsaságára (a *médiák* szóalakot általában a „dupla többes szám” miatt kifogásolják, pedig inkább a jelentés erős singulare tantum volta miatt furcsa) (vö. HORVÁTH 2015: 6).

9. Összegzés

Az a tény, hogy az egyes nyelvekben ugyanaz a tartalom eltérő nyelvtani struktúrákkal fejezhető ki, nem jelenti egyben azt is, hogy eltérően gondolkodnánk

vagy éreznénk. Az eltérő struktúrák azonban arra utalnak, hogy ugyanazt a fogalmi-tapasztalati tartalmat mégiscsak eltérő módon konceptualizáljuk.

Irodalom

- ACQUAVIVA, PAOLO (2008), *Lexical plurals. A Morphosemantics Approach*. Oxford University Press, Oxford.
- ALHONIEMI, ALHO (1985), *Marin kielioppi*. Suomalais-ugrilainen Seura, Helsinki.
- BALOGH JUDIT (2000), A névszóragozás. In: KESZLER 2000: 183–208.
- BAŃCZEROWSKI, JANUSZ (2003), Az ábrázolás fogalma a kognitív nyelvészetben. *Magyar Nyelvőr* 127: 196–206.
- BAUFELD, CHRISTA (1979), *Semantische Beschreibung der Pluraliatantum im Deutschen*. Disszertáció, kézirat. Greifswald.
- BLOOMFIELD, LEONARD (1933), *Language*. Henry Holt, New York.
- BRAUN, MAXIMILIAN (1930), *Das Kollektivum und das Plurale Tantum im Russischen: ein bedeutungsgeschichtlicher Versuch*. Frommhold & Wandler, Leipzig.
- CORBETT, GREVILLE G. (2000), *Number*. Cambridge University Press, Cambridge.
- CROFT, WILLIAM – CRUSE, ALEN D. (2004), *Cognitiv Linguistics*. Cambridge University Press, Cambridge.
- CSÚCS SÁNDOR (1990), *Chrestomatia Votiacica*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- FOKOS-FUCHS, D. R. (1962), Rolle der Syntax in der Frage nach Sprachverwandtschaft mit besonderer Rücksicht auf das Problem der ural-altaischen Sprachverwandtschaft. *Ural-Altäische Bibliothek* 11. Otto Harrassowitz, Wiesbaden.
- HONTI, LÁSZLÓ (1995), Der uralische Numerus absolutus – was ist er eigentlich? *Linguistica Uralica* 31: 161–169.
- HORVÁTH LÁSZLÓ (2015), *Médiák*. *Édes Anyanyelvünk* 37/1: 6.
- INGO, RUNE (1978), Suomen kielen pluratiivit eli monikkosanat. Numeeris-semanttinen tutkimus 1. Väenkokouksia ja teknisiä laitteita tarkoittavat sanat. Åbo Akademi, Turku.
- INGO, RUNE (1997), Suomen kielen pluratiivit eli monikkosanat. Numeeris-semanttinen tutkimus 2. Ruumiinosia ja vaatteita tarkoittavat sanat. Vaasan yliopisto – Humanistinen tiedekunta – Käännösteorian ja ammattikielten tutkijaryhmä, Vaasa.
- JACKENDOFF, RAY (1990), *Semantic Structures*. MIT Press, Cambridge, MA.
- KÁDÁR EDIT (2007), *Alaktan és szófajtan*. Egyetemi Műhely Kiadó – Bolyai Társaság, Kolozsvár.
- KÁLMÁN LÁSZLÓ – NÁDASDY ÁDÁM (1999), *Hárompercesek a nyelvről*. Osiris, Budapest.
- KÁROLY SÁNDOR (1970), *Általános és magyar jelentéstan*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- KELEMEN IVETT (2008), A pluralia tantum az északi lappban. *Folia Uralica Debrenciensia* 15: 35–49.
- KELEMEN IVETT (2013), A pluratívák (plurale tantumok) vizsgálati lehetőségei, különös tekintettel az északi lapp nyelvre. Doktori (PhD) értekezés (kézirat). Debrecen.
- KERTÉSZ MANÓ (1913), Finnugor jelzős szerkezetek. *Nyelvtudományi Közlemények* 43: 1–101.

- KESZLER BORBÁLA (szerk.) (2000), Magyar grammatika. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- KOROMPAY KLÁRA (1991), A névszójelezés. In: BENKŐ LORÁND (szerk.), A magyar nyelv történeti nyelvtana. 1. Akadémiai Kiadó, Budapest. 259–283.
- M. KORCHMÁROS VALÉRIA (1995), Az *-ék* többesjel! Néprajz és Nyelvtudomány 36: 295–307.
- KOVALOVSKY MIKLÓS (1985), Névszók egyes és többes számú használata. In: GRÉTSY LÁSZLÓ – KOVALOVSKY MIKLÓS (főszerk.), Nyelvművelő kézikönyv 2. Akadémiai Kiadó, Budapest. 295–298.
- KOVÁCS JÁNOS – LÁZÁR A. PÉTER – MERRICK, MARION (1994), A–Z. Angol nyelvtan. Lexikon. Corvina, Budapest.
- KÖVECSES ZOLTÁN – BENCZES RÉKA (2010), Kognitív nyelvészet. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- KUZNECOVA, A. [КУЗНЕЦОВА, А.] (2008), Дефективные парадигмы и их разновидности в уральских языках. In: SANUKOV, K. N. – TIHONOV, K. N. – GALKIN, I. S. – ZORINA, Z. G. – IVANOV, I. G. – SABITOV, S. S. (szerk.) [САНУКОВ, К. Н. – ТИХОНОВ, К. Н. – ГАЛКИН, И. С. – ЗОРИНА, З. – ИВАНОВ, И. Г. – САБИТОВ, С. С. (ред.)], Congressus Decimus Internationalis Fenno-Ugristarum. Yoskar-Ola 15.08. – 21.08.2005. Pars 4. Linguistica. Joshkar-Ola. 409–415.
- LANGACKER, RONALD (1987), Foundation of Cognitive Grammar. Theoretical Prerequisites. Vol. I. Stanford University Press, California.
- LOTZ JÁNOS (1976), Szonettkoszorú a nyelvről. Gondolat, Budapest.
- LYONS, JOHN (1968), Introduction to Theoretical Linguistics. Cambridge University Press, Cambridge.
- MATICSÁK SÁNDOR (2004), A plurale tantum a mordvinban. In: CSEPREGI MÁRTA – VÁRADI ESZTER (szerk.), Permiek, finnek, magyarok. Írások Szij Enikő 60. születésnapjára. ELTE Finnugor Tanszék, Budapest. 264–276.
- NÁDASDY ÁDÁM (2003), Számháború. In: NÁDASDY ÁDÁM (szerk.), Ízlések és szabályok. Írások nyelvről, nyelvészetről 1990–2002. Magvető, Budapest. 191–194.
- PALO, TRIINU (1999), Suomen ja viron monikkosanojen semanttinen vertailu. Szakdolgozat (kézirat).
- PALO, TRIINU (2001), Suomen ja viron pluratiivit eli monikkosanat. In: SEILENTHAL, TÕNU (red.), Congressus Nonus Internationalis Fenno-Ugristarum 7.–13. 8. 2000 Tartu. Pars 6. Tartu. 22–28.
- PAPP FERENC (1975), A magyar főnév paradigmaticus rendszere. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- PAPP FERENC (1979), Könyv az orosz nyelvről. Gondolat, Budapest.
- PÉTER MIHÁLY (2008), A magyar aspektusról – más aspektusból. Magyar Nyelv 104: 1–11.
- QUIRK, RANDOLPH – GREENBAUM, SIDNEY – LEECH, GEOFFRY – SVARTVIK, JAN – (1985), A Comprehensive Grammar of the English Language. Longman, London.
- RADDEN, GÜNTER – DIRVEN, RENE (2007), Cognitive English Grammar. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam – Philadelphia.

- RAVILA, PAAVO (1935), Die Stellung des Lappischen innerhalb der finnisch-ugrischen Sprachfamilie. FUF 23: 20–65.
- RAVILA, PAAVO (1941), Über die Verwendung der Numeruszeichen in den uralischen Sprachen. Finnisch-ugrische Forschungen 27: 1–136.
- SAMMALLAHTI, PEKKA (1989), Sámi-suoma sátnegirji. Saamelais-suomalainen sanakirja. Jorgaleaddji Oy, Ohcejohka.
- SZÚCS TIBOR (2009), A magyar mint idegen nyelv sajátos szemléleti vonásai. Hungarológiai Évkönyv 10: 68–78.
- TALMY, LEONARD (1988), The relation of grammar to cognition. In: RUDZKA-OSTYN, BRYGIDA (ed.), Topics in Cognitive Linguistics. John Benjamins, Amsterdam. 165–205.
- TAYLOR, JOHN R. (2002), Cognitive Grammar. Oxford Textbooks in Linguistics. Oxford University Press, Oxford.
- TOLCSVAI NAGY GÁBOR (2010), Kognitív szemantika. Konstantin Filozófus Egyetem, Nyitra.
- TOMPA JÓZSEF (szerk.) (1961), A mai magyar nyelv rendszere. Leíró nyelvtan 2. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- H. VARGA MÁRTA (2012a), A magyar szókészlet hiányos paradigmájú főnevei. A plurale tantumok. Magyar Nyelvőr 136: 88–96.
- H. VARGA MÁRTA (2012b), A singulare tantumról a számjelölés kapcsán. Nyelvtudományi Közlemények 108: 345–356.
- H. VARGA MÁRTA (2013), Plurale tantumok a magyarban. In: IMRE ATTILA (szerk.), Párbeszéd kultúrája Gdańsktól Oszakáig. Egyetemi Műhely Kiadó – Bolyai Társaság, Kolozsvár. 136–148.
- WIERZBICKA, ANNA (1988), The Semantics of Grammar. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam.
- WIERZBICKA, ANNA (1996), Semantics. Primes and Universals. Oxford University Press, Oxford.
- WINKLER, HEINRICH (1913), Samojedisch und Finnisch. Finnisch-ugrische Forschungen 13: 120–163.